

TNC-Aktuellt

Nr 1 1994 • Årgång 36 • Information från Tekniska nomenklaturcentralen • ISSN 039-8438

Konferensen om flerspråkighet inom EG i Köpenhamn samlade närmare 300 språkmänniskor från hela Norden.

TNCs nye föreståndare presenteras på sidan 14 • Einar Selander har avlidit i en ålder av 83 år, se sidan 3 • Berit Björk var på konferens om Arv och lån i svenskan, läs på sidan 4 • Nya böcker presenteras på sidan 8 • Massor av termfrågor med början på sidan 15

Staffan Ulvönäs har gått i pension

Staffan Ulvönäs har avgått med pension från sin tjänst som verkställande direktör för TNC.

Vid sidan av det ordinarie VD-arbetet har Staffan också medverkat i TNC-Aktuellt, där läsarna ibland har sett prov på hans "gubbar".

Vi hoppas även i fortsättningen kunna få se en och annan gubbe dyka upp i våra spalter.

Som ny verkställande direktör för TNC har utsetts Nils Rönnholm, läs mer om honom på sidan 14.

Nordterm 5 publicerad

Som nummer 5 i Nordterms publikationsserie har utkommit "Behovet och nyttan av terminologiskt arbete på 90-talet". Boken innehåller föredrag från Nordterms symposium 1991 som arrangerades i Esbo i Finland.

Boken kostar 50 finska mark och kan beställas från:
TSK, Albertinkatu 23 A 12
SF-00120 Helsingfors
Telefon: +358-0-608 996
Telefax: +358-0-604 211

.... ATT ANVÄNDA TERMEN
HEKTOMYLTRAKTOMETER
I PLURALIS AVRÅDER
VI PÅ DET ALLRA
BESTÄMDASTE IFRÅN...

SW 94

Innehåll

Staffan Ulvönäs har gått i pension	2
Nordterm 5 publicerad	2
Einar Selander till minne	3
Arv och lån i svenskan	4
Korrekturläsning	5
Termproblem löses bäst vid förhandlingar	6
Nytt i bokhyllan	8
Skall EU generellt ersätta EG?	9
EG-konferens i Köpenhamn	10
Nordterm '93 i Köpenhamn	11
Teknikens språk	12
TNCs nye föreståndare	14
Termfrågor i urval	15

TNC-Aktuellt

Nyhetsblad för TNCs medlemmar.

TNC är en ideell förening och har till uppgift att verka för att en lämplig teknisk terminologi skapas och används inom offentlig förvaltning, näringsliv, utbildningsväsen och massmedier.

Redaktion:

Berit Björk
Åsa Holmér
Lena Nordlund

Prenumeration: Susan Sjöberg Ećimović
Postadress: Västra vägen 9 C, 171 46 Solna
Telefon: 08-735 85 25
Telefax: 08-27 32 86
Postgiro: 55 60 12-3
Bankgiro: 711-1925

TNC-Aktuellt utkommer med 3-4 nummer per år.
Eftertryck tillåts om källan anges.

Einar Selander till minne

*TNCs förre chef,
fil dr Einar Selander,
gick bort den
27 december 1993
i en ålder av 83 år.*

Einar kom till Stockholm 1957 för att arbeta som bibliotekarie vid TNC. Efter några år, 1960, anförtroddes Einar föreståndarskapet och var fram till 1977 TNCs verkställande direktör.

Från att i många år ha varit en mycket liten institution kunde TNC i början av 70-talet växa. Vi som då anställdes för att under Einars ledning syssla med terminologiarbete i alla dess former, tog intryck av hans klara intellekt och djupa engagemang för TNCs uppgift i det svenska samhället. Detta tillsammans med hans oförtröttliga arbetsglädje, som smittade av sig på oss alla, gjorde att vi varje dag gick med glada steg till arbetet.

Einar hade ett starkt samhällsengagemang och visade genom åren en rakryggad och konsekvent hållning i politiska, sociala och kulturella frågor. Samtalen med honom handlade

alltid om något viktigt och stämde ofta till eftertanke och gav upphov till fortsatta diskussioner. Vi som arbetade nära honom dagligen fick också känna en vänskap som utmärktes av ett äkta och försynt intresse för oss som personer och som vävdes samman med det engagemang i arbetet som med tiden blev vår stora gemensamma nämnare.

Under Einars tid togs flera viktiga steg i TNCs utveckling, bland annat kom TNCs arbetsområde att vidgas till att omfatta andra branscher i samhället än de renodlat tekniska. Han var också med om att initiera Nordterm-samarbetet. Även en rad internationella samarbetsprojekt sattes igång under hans tid.

Även om Einars bakgrund var humanistisk ingav hans analytiska tänkande och förståelse för teknik den allra största respekt också hos de tek-

niker som hörde till TNCs intressenter. År 1976 utnämndes han till filosofie hedersdoktor vid Umeå universitet och 1977 fick han Svenska Akademiens språkvårdspris, utmärkelser som glädde honom och som han själv betraktade i lika hög grad som utmärkelser till TNC.

År 1977 gick Einar i pension, men hans intresse för TNC, fackspråk och terminologi kvarstod hela livet. Hans artiklar och brev utgör ett viktigt bakgrundsmaterial i det dagliga arbetet vid TNC, och Einar kommer att ha en inverkan på TNC-arbetet även framöver.

Anna-Lena Bucher

(På sidan 12 finns ett utdrag ur en av de artiklar som Einar Selander skrev, "Teknikens språk".)

Arv och lån i svenskan

I anslutning till utställningen "Den svenska historien" anordnade Svenska Akademien ett endagsseminarium på temat Arv och lån i svenskan.

Vad är svenskan för slags bil?

Sture Allén inledde med att visa en bild på en bil som vi uppfattade som typiskt amerikansk.

När vi studerade bilens detaljer närmare visade det sig att bilen knappast hade några delar som tillverkades i USA. Inte ens det amerikanska baneret var gjort inom landet. Ändå var det ingen tvekan om att det var en amerikansk bil.

Hur ser det ut om vi på samma sätt plockar isär det svenska språket? Är svenskan svensk? Seminariet ägnades åt att reda ut den frågan.

Arvord vanligast

Martin Gellerstam berättade om två stora undersökningar som gjorts sedan 1960-talet om de 6 000 mest frekventa orden i dagspressen. Det visar sig då att av de 1 000 allra mest vanliga orden är 64 % arvord, dvs de äldsta svenska orden. Av de 36 % som återstår hittar vi ord från tyskan,

latin, franskan, ord av ovisst härkomst och några få exempel från engelskan.

De hundra vanligaste orden i svenskan utgör hälften av all modern text, och 93 av dessa 100 är arvord.

Finska fiskeritermer

Att det förekommer lånord även i dialekter berättade Lars-Erik Edlund. I rikssvenskan är lån från finskan ganska få men i norrländska kustdialekter finns exempel på lån från finskan för ord inom fiskeritekniken.

Första europeiska gemenskapen

En kultur vinner över andra kulturer om den blir beundrad, menade Anders Piltz. Grekiskan bredde ut sig runt Medelhavet medan latinets segrade hos barbarfolken när Romarriket bröt samman. Skalderna var tränade i att tänka på grekiska. Kyrkan predikade och skrev på latin.

I och med kristendomen kom även Sverige runt 1000-talet med i denna första europeiska gemenskap. Latinet fick ett enormt inflytande, inte bara språkligt utan framförallt kulturellt. Alla boklärdade talade och skrev på latin vid den här tiden. De intellektuella kunde med hjälp av latinets

kommunicera över gränserna ända in på 1800-talet.

Antiken påverkar oss alla och självklart har latinets satt sina spår i svenskan. Under 900 år gick all bildning genom den latinska grammatiken, som har uppfattats som normerande även i andra språk. Så småningom började man böja de latinska orden enligt svenskt mönster.

Lågtyska likt svenska

Lena Moberg visade hur Sverige under 1100-talet kom att bli ett av målen för nordtysk handel och sjöfart. Det tyska inflytandet var enormt. En viktig faktor var den stora likheten mellan lågtyskan och svenskan som var mycket större än mellan svenskan och tyskan av i dag.

När Hansan gick tillbaka minskade lågtyskans betydelse, men 300 års inflytande hade gjort sitt.

Beundran för det franska

Gunnel Engwall talade om det franska språkets och den franska kulturens betydelse för Sverige. Redan under medeltiden åkte svenskarna till Sorbonne för att studera. Och på 1700-talet var franskan umgängesspråk vid Gustav III:s hov.

Det franska inflytandet var trots allt

mer kulturellt än språkligt. Man beundrade det franska och såg Frankrike som en kulturell inspiration.

Fotspår i engelskan

Om engelskans inflytande på svenskan berättade Margareta Westman.

Från vikingatiden och fram till 1600-talet märks inte mycket av engelskans påverkan på svenskan, men däremot lämnar nordiskt språk avtryck i det engelska språket vid 1000-talet.

Slink-in-lån

Efter andra världskriget kommer den stora vågen av engelskt inflytande. Margareta Westman delade in lånen i två kategorier, slink-in-lån och motiverade lån. Slink-in-lån fö-

rekommer som direkta lån (*Sorry!*, *Sure!*, *Shit!*) eller som betydelselån (Det är inte så lätt att *operera* ett hotell.). Motiverade lån är ofta ord för nya företeelser. De lånen används ibland direkt (*mountain bike*) eller anpassas till svenska (*e-brev*), och i vissa fall skapas ett svenskt ord för det nya begreppet (*krockkudde*).

Många upplever engelskan som ett hot mot svenskan, men det är mest svenska med engelska inslag som förekommer i texterna i dag, och det är inte så farligt för svenskan, menar Margareta Westman.

Strindbergs stora betydelse

TNCs styrelseordförande Bo Ralph betonade danskans stora roll för svenskan under medeltiden och reformationen.

Bo Ralph framhöll också det starka inflytande som Strindberg haft i över hundra år på alla som skriver på svenska. Strindberg är märklig och unik som språkindivid. Hans första alster är intressanta. Där har han tydligt inspirerats av den isländska litteraturen som han läste på originalspråket. Han umgicks också över hela Norden och bodde en tid i Köpenhamn.

Nordiskt samarbete

Under 1800-talet utvecklades det organiserade nordiska samarbetet, ett samarbete som vi alltjämt vårdar. Inom terminologiområdet är detta samarbete mycket livligt. I dag spelar danskan åter en stor roll i och med Danmarks EU-medlemskap.

Berit Björk

Korrekturläsning – pedanteri eller nödvändighet?

Antalet fel i tryckta texter har ökat. Det framgick av svaren på en enkät som skickats ut till drygt tjugo förlag och tidningar. Åtta av elva förlag och nio av tolv tidningar tyckte att felen hade blivit fler.

Enkäten utgjorde underlag till ett seminarium om textgranskning som anordnades av Språkvårdsgruppen i Stockholm i mitten av november.

Ebba Lindberg, före detta universitetslektor i nordiska språk, inledde seminariet. Hon har själv med en personlig metod undersökt tidnings- och boktexter de senaste åren. Hon kallade det tjugominutersmetoden – man läser helt enkelt i tjugominuter och ser hur många fel man hittar. Med sin tjugominutersmetod tyckte sig Ebba Lindberg ha märkt att felen har blivit fler. Hon förmodade att det beror på att man inte korrekturläser texter i samma utsträckning idag som förr på grund av den ökade datorseringen. Nu är det ju ofta författarna själva som skriver in sina texter direkt i datorn och som därmed blir ansvariga för att det blir korrekt inskrivet. Ebba Lindberg tycker att det är

synd att korrekturläsning inte bedöms som viktig, eftersom man tappar förtroendet för texter fyllda av fel.

– Vi måste acceptera pedanteriet, sade Ebba Lindberg, som bland annat förespråkade en utbildning för korrekturläsare och stigande löner för denna yrkeskår.

Lennart Berglund, förr läroboksutgivare, redovisade sedan resultatet av enkäten som skickats till sammanlagt 23 tidningar och förlag, som samtliga hade svarat. De flesta svare ansåg att antalet fel i texterna hade ökat, men samtidigt var det få som idag fick fler påpekanden om fel från läsarna än förr. Kanske har vi börjat vänja oss vid felen.

Vid diskussionen betonade Rickard Domeij och Patric Hedenius, som båda arbetar med texgransknings- och avstavningsprogram vid KTH, hur viktigt det är att verkligen kommunicera med användarna när man utvecklar program. Många avstavningsprogram skulle säkert bli bättre om utvecklarna talade med användarna i stället för med företagsledningen. Från tidningshåll instämde man i detta och föreslog att programutvecklarna skulle använda redaktionerna som försökslaboratorier, det vill säga prova ut sina program där

tillsammans med dem som arbetar.

Samtidigt som vissa fel har blivit allt vanligare på grund av datorsering har säkert vissa typer av fel blivit ovanligare, trodde Rickard Domeij. Till exempel borde konsekvensfelen vara lättare att hitta eftersom man med datorers hjälp snabbt kan söka sig igenom stora textmassor.

Från Svenska Dagbladet påpekade man att redigerarna på tidningarna har fått en förändrad roll. På många små tidningar har man avskaffat korrekturläsningen helt och på större tidningar har man gjort nedskärningar. Då blir det redigerarna som blir de slutliga granskarna av texterna. De har samtidigt så mycket annat att tänka på att det är lätt att ett och annat fel slinker igenom. Kanske skulle de behöva utbildas mer i textgranskning eller omprioritera sina arbetsuppgifter.

De flesta var dock eniga om att folk i allmänhet är mer toleranta mot korrfel i tidningar än i böcker. Och någon sade att så länge man inte kan formulera de språkliga bristerna i ekonomiska termer kommer det att vara svårt att motivera hur viktigt det är med textgranskning.

Lena Nordlund

Termproblem löses bäst vid förhandlingar

– en utlandssvensks syn på termstyrning i Sverige

Här följer ännu ett föredrag från fackspråkskonferensen i Bergen. Det hölls av Björn H Jernudd, do-cent i engelska språket och litteraturen vid Hong Kong Baptist College.

Olika språkgemenskaper

Den öppnaste språkgemenskaper är allmänhetens. En av de snävaste språkgemenskaperna är den som språkforskaren och språkläraren John Swales berättar om i sin bok "Genre Analysis". Den består av ett fåtal frimärkssamlare, i kontakt men spridda runt jorden, som specialiserar sig på frimärken från Hong Kong. Frimärkssamlare liksom vetenskapsmän och tekniker använder sig av termer. I vetenskapliga språkgemenskaper benämner en term ett begrepp som dess medlemmar entydigt beskriver i en definition. Begreppen är inbördes systematiskt relaterade. Definitionen skrevs sannolikt av en arbetsgrupp som också granskade och kopplade termer till ämnets olika begrepp. Arbetsgruppens medlemmar representerade med stor sannolikhet språkgemenskaper, och var kanske till och med ansvariga inför ett årsmöte eller en kongress.

Termer ändras när kunskap och praxis ändras. Bland annat innebär detta att det finns lika många terminologier som det finns språkgemenskaper. Och det finns lika många överenskommelser om andra uttrycksätt än just termer. En enskild person kan tillhöra flera gemenskaper, lämna, ansluta sig och återansluta sig till olika språkgemenskaper, han eller hon kan förväntas överföra språkliga uttryck mellan olika gemenskaper, fundera på och ta ställning till skillnader och så vidare.

Språkbrukarna styr

Lyckosam kommunikation är kommunikation som fortlöper. Språkbruk får inte hindra kommunikation. Därför styr folk språkbruket i tal och skrift. Detta påverkar till exempel stavning och uttal, men i synnerhet

ordförråd och nomenklatur. Avvägd och systematisk styrning i tal och skrift riktar sig i första hand mot ord (termer och namn). Lyckosam kommunikation i en språkgemenskap kräver en hög grad av fasthet och förutsägbarhet i uttrycksättet vilket innebär att folk föredrar redan använda uttrycksätt.

Iktyologerna (fiskkännarna), vars uppgift det är att ordna fisk enligt släkte, har byggt en genomtänkt, regelstyrd nomenklatur som uttrycker deras språk- och fackgemenskaps klassifikation av fisksläkten (och underordnade arter). Denna nomenklatur kan utvidgas när nya släkten tillkommer. Nya släkten får namn, enligt mycket detaljerade regler, och plats i klassifikationen. Längre tid och mer meningsutbyte krävs onekligen av språkgemenskaper som inte är lika rigoröst organiserade.

Inlån uppmärksammas

Bland folk i gemen sprids ord och uttryck däremot under samtal, lyssnande och läsande. Folk uppmärksammar inte nödvändigtvis första gången ett nytt ord eller uttryck används, med vissa undantag, som till exempel främmande inlån eller ord som uppmärksammas i massmedierna.

Trots att allmänspråket må förfalla någ så heterogent, så är även det allmänna språkbruket styrt: vad händer med exempelvis de främmande inlånen? Om en person inte godkänner en annan persons sätt att använda ett visst ord så kan de två alltid diskutera saken eller vända sig till en tredje person, en språkexpert eller en ordbok för att få hjälp: hur kan ordet i fråga inordnas i det svenska språksystemet så att andra rätt förstår mig och inte avbryter mig när jag använder det igen? Dessa meningstutbyten är givetvis exempel på språkstyrning, liksom också den enskilda personens beslut om hur man återger ett visst ord eller uttryck.

"Vad betyder det?"

I dagligt språkbruk fattas många en-

skilda beslut om ords betydelse och om rätt och fel uttryck. Meningsskiljaktigheter eller kanske bara tvekan om lämplighet eller betydelse löses under samtalens gång och mer eller mindre direkt. Det kanske vanligaste exemplet är frågan "Vad betyder det?" Subtillt men effektivt är att man antar en viss betydelse och ger svar; om samtalet fortsätter bekymmersfritt vet man att man gissade rätt. Det kan naturligtvis hända att samtalet fortsätter med de två parterna på olika förståelsespår! Då uppstår missförstånd förr eller senare.

Termnormer förebygger missförstånd

I specialiserade språkgemenskaper antas språkbruket följa överenskomna normer. Termnormer förebygger och undanröjer missförstånd om ords och uttrycks betydelser. Om språkgemenskapens termer används med annan betydelse än förväntat i dess interna kommunikation har upphovspersonen ansvaret att klargöra just denna avvikelser från den förväntade normen. Termer är ju just ord och uttryck som medlemmar i en vetenskaplig eller teknisk eller annan språkgemenskap kommit överens om. Uppenbarligen kan förarbete och förhandlingar om termer både ta tid och kosta pengar. TNC har som huvuduppgift att hjälpa till med sådan termnormering. Det betyder att TNC ställer sig till förfogande med råd om hur man kan undanröja språkbruksproblem i teknikens och industriens språkgemenskaper.

Rigorös styrning av termer passar inte alla kunskapsområden. Men inom till exempel biologi och zoologi består verkligheten av besläktade arter som skiljs av särskilda kännetecken, enligt den klassificerande vetenskapens diskurs, och till detta passar klassifikation som uttrycks med hjälp av nomenklatur. Så är ingalunda fallet i den diskurs som kännetecknar samhällsvetenskaperna. Icke desto mindre har samhällsvetare försökt terminologisera sina ämnen. Det har inte gått så bra eftersom en aristotelisk lösning är otill-

räcklig: man kan inte klassificera och entydigt benämna samhälleliga förbindelser och problem (se Teune).

Terminologiska problem

Termbruk styrs av två motstridande krafter. Medlemmar av en språkgemenskap eftersträvar orubblig och varaktig överenskommelse angående termer och definitioner för att kunna uttrycka och kommunicera med de gemensamma begreppen, samtidigt som de söker ny kunskap och utvecklar nya tillämpningar. Det nya uttrycks inte lätt med redan utformade och överenskomna termer, utan ställer snarare till problem. Situationen kompliceras av att begrepp och termer byts ut mellan språkgemenskaper; och allmänspråket skär tvärs över på ett oförutsägbart sätt. Det faktum att termer byts ut mellan språk ställer också till problem.

Vari består alltså språkbrukarens problem med termer? För att på bästa sätt kunna öka effektiviteten i termbruket och därför effektiviteten i arbetet inom en språkgemenskap borde en terminolog eller språkvårdare veta följande:

- (1) Vem uppmärksammade den "nya" termen?
- (2) Vilken var avvikelsen från en term- eller annan språkbruksnorm?
- (3) I vilket språkbrukssammanhang förekom uttrycket?
- (4) Hur värderade den personen uttrycket?
- (5) Hur värderade de andra personerna i den kommunikationssituationen uttrycket?

Terminologisk problemlösning avlägsnar den negativa värderingen av en term, något som kan ha uppstått som en följd av en anmärkning på termens bruk i samtal eller i annat språkbruk, men också som en följd av principiellt intresse och som föregripande åtgärd. TNC-Aktuellts "Termfrågor i urval" återspeglar sådana delar av samtalsituationer som kan ge eller har gett upphov till frågor.

Genomsynliga termer

En arbetsgrupp om brottsförebyggande verksamhet inom polisen saknar bra termer för sådan brottsförebyggande verksamhet som riktar sig till dem som inte begått brott respektive till gärningsmän, rapporterar

Björn H Jernudd blev fil dr vid Umeå universitet 1979. Redan 1971 hade han sina första kontakter med Einar Selander och TNC. Han var då ett drygt halvår på TNCs kansli. När han var verksam vid East-West Center i Honolulu, Hawaii, inbjöds Einar Selander att sommaren 1977 hålla en två veckor lång terminologikurs för studenter från både Asien, USA och Europa. Därmed återknöts kontakterna mellan TNC och Björn H Jernudd. Björn har sedan dess varit verksam i Mellersta Östern och Stillahavsområdet och där ägnat sig mycket åt frågor som rör språkplanering. Sedan 1992 är han docent i engelska språket och litteraturen vid Hong Kong Baptist College.

TNC-Aktuellt (1992:2, s 18). TNC inbjuds att delta i förhandlingar om att hitta två bra termer. En av TNCs principiella värderingar avslöjas i svaret, nämligen att "med ett svenskt ord" kan man säga si, med "ett främmande ord" så. För den ena verksamheten förordar TNC en "svensk" sammansättning med en "främmande" mellanled (brotts*debutshindrande*). Det främmande ordet som TNC anger här är fonetiskt och morfologiskt problemfritt (*preventiv*). Just genomsynligheten i ordbildningen (med eller utan främmande led) värderar tydligen TNC högt eftersom TNC förordar termen *återfallsförhindrande* att fylla det andra gapet. TNC tar här hänsyn till associationer och avråder från *repressiv* (liksom ordet *preventiv*).

Förhandlingarna kan bli komplicerade därför att intressen och värderingar snarare än faktiskt registrerade samtalsproblem motiverar frågeställningar och lösningar. Vi kan inte för-

utsäga vilka språkbruksproblem som uppstår som en följd av eventuellt bruk av just de här termerna. Det är givetvis alldeles i sin ordning att en arbetsgrupp föreslår möjliga termer, men enligt min mening vet vi inte om problem är förknippade med de föreslagna termerna förrän alla orden släppts ut på en språkets testmarknad. När termerna varit i bruk ett tag stabiliseras i bästa fall språkbruket – kanske andra ord tar de föreslagna termernas plats – och terminologiskt arbete kan begränsas till att man registrerar en existerande och problemfri norm.

Sammanfattning

I den här artikeln har jag presenterat ett sätt att se på terminologiska problem som visar att både språkbruksdiskussioner och problemlösning är ett slags förhandlingsprocesser. I min modell antas att språkbrukare noterar avvikelser från normer eller förväntningar, och har valet att godkänna eller underkänna avvikelser. Om avvikelser godkänns fortsätter samtalet (läsningen etc) utan störning. Om avvikelser inte godkänns har personen valet att ta upp avvikelserna i till exempel samtalet eller att vänta. Om anmärkning görs kanske parterna kan komma överens själva om en lämplig lösning, och samtalet kan sedan fortsätta; om inte så kan de hänvisa problemet till tredje part, antingen med detsamma eller senare. Det är här som TNC kommer in i bilden (eller Svenska språknämnden, eller uppslagsböcker av lämpligt slag). TNC utför alltså ett bra arbete om TNCs terminologer undanröjer anledning till anmärkning på avvikelser i bruket av fackspråk inom TNCs avnämargrupper och om TNCs terminologer i händelse av anmärkning kan stå till förfogande med lämpliga råd som erbjuder en lösning som alla samtalspartner godkänner. Och det är vad TNC gör.

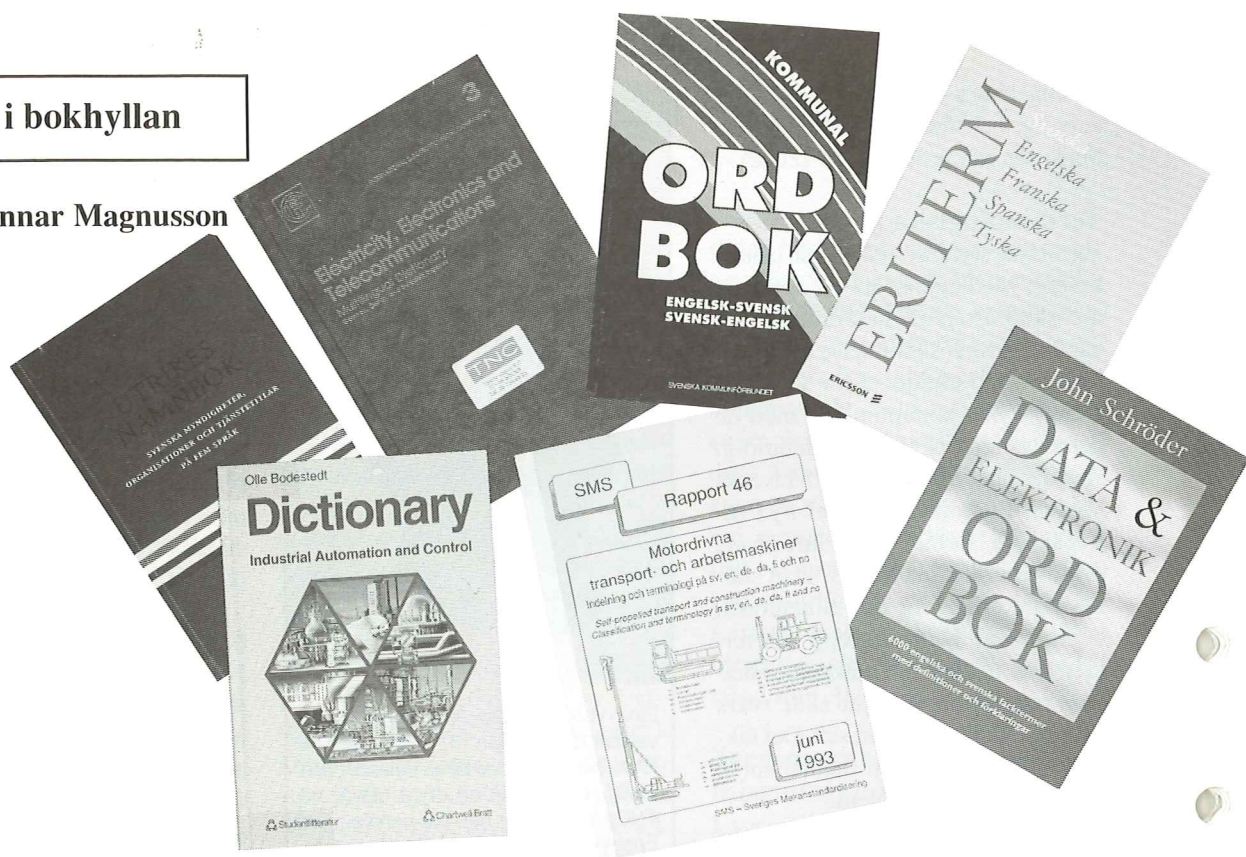
Björn H Jernudd

Referenser:

- Swales, J., *Genre Analysis*. – Cambridge : Cambridge University Press, 1990.
Teune, H., *Concept development in the social sciences : the logic and strategy of the Committee on Conceptual and Terminological Analysis*. // Riggs, F.W., (ed.), *The CONTA Conference*. – Frankfurt : Indeks Verlag, 1982. – s. 140–148
TNC-Aktuellt 1992:2

Nytt i bokhyllan

Urval: Gunnar Magnusson

Schröder, John
Data & Elektronikordbok
Svensk Byggtjänst
ISBN 91-7332-66-6

Denna bok är en utökad utgåva av Engelskt-svenskt elektroniklexikon som kom ut 1982 men som sedan länge varit slutsåld. Utgåvan är välkommen då det inte funnits någon annan ordbok inom ämnesområdet på marknaden. Det har hänt mycket inom elektroniken under de senaste tio åren. Nya typer av komponenter, integrerade digitala och analoga kretsar har lagt grunden för nya arbetsmetoder och tillämpningar inom elektroniken och datatekniken. Boken är upplagd som ett dubbelriktat data- och elektroniklexikon och är ett bra referensverk för den som i sitt arbete skall ta del av engelskspråkig information i instruktionsböcker, bruksanvisningar och facktidsskrifter.

Boken innehåller 6 000 engelska och svenska facktermer med definitioner och förklaringar samt akronymer och förkortningar.

Electricity, Electronics and Telecommunications
International Electrotechnical Commission
ISBN 0-444-895116

Detta fembandsverk är den andra och utökade utgåvan av IEC Multilingual

Dictionary of Electricity, utgivet av det internationella standardiseringsorganet inom elområdet, IEC. Denna utgåva är utökad; utöver elteknik innehåller den nu även den internationellt standardiserade terminologin inom elektronik och telekommunikation. Verket är en sammanslagning av IECs serie 50 och innehåller mer än 18 000 termer med synonymer samt termmotsvarigheter på ryska, tyska, spanska, italienska, nederländska, polska och svenska. Det är ett tillförlitligt referensverk inom el- och teleområdet för ingenjörer, tekniker och översättare. Alla fem banden är inte nödvändiga att ha om man arbetar på den svenska marknaden. Här torde man klara sig med volymerna 2 och 3.

ERITERM
Ericsson Telecom AB
ISBN 91-630-0480-1

ERITERM är en femspråkig teknisk ordbok innehållande 14 000 termer på svenska, engelska, franska, spanska och tyska, som tagits fram av översättningsavdelningen hos Ericsson. Varje språk finns redovisat i separata delar. Innehållet i varje del utgörs av termer med termmotsvarigheter på fyra språk. Tyvärr finns inga definitioner eller förklaringar. I stället anges termens användnings-

område och ibland synonymer eller termmotsvarigheter på fyra språk. Ordboken innehåller förutom termer inom telekommunikation även termer inom administration, företagsledning, ekonomi och dokumentation. Många av de tekniska termerna följer nationell och internationell standard.

Verket vänder sig till tekniker och översättare som arbetar inom området telekommunikation.

Utrikes namnbok
Svenska myndigheter, organisationer och tjänstetitlar på fem språk

Juristförlaget
ISBN 91-7598-583-7

Utrikes namnbok innehåller namn på myndigheter, organisationer och institutioner med översättningar till engelska, tyska, franska, spanska och finska. Denna fjärde utgåva innehåller en hel del nyheter och ändringar. En del myndigheter, institutioner och organisationer har tillkommit, några har tagits bort och andra har ändrat namn. Det som styrts urvalet är omfattningen av deras internationella kontakter och vilken betydelse de har i samhällslivet. Dessutom tar boken upp de vanligaste tjänstetitlarna inom offentlig förvaltning. Boken är en bra hjälpreda för tjänstemän inom stat-

lig förvaltning, kommuner, organisationer och näringsliv som i sitt dagliga arbete måste ha tillgång till korrekta namnformer.

Bodestedt, Olle
Dictionary. Industrial Automation and Control
Studentlitteratur
ISBN 91-44-37561-1

Denna uppslagsbok är en sammanställning av termer inom mät-, styr- och regler teknik. Den förtecknar även termer inom angränsande områden som datateknik, datakommunikation, robotteknik, elektronik, provning, kvalitetskontroll m m. Boken innehåller mer än 40 000 termer med definitioner på engelska. Avsikten med boken är att den skall fungera som referensbok för den som arbetar med övervakning och kontroll inom process- och tillverkningsindustrin.

Motordrivna transport- och arbetsmaskiner
Indelning och terminologi
Sveriges mekanstandardisering
SBN 91-85544-47-7

Denna rapport är resultatet av ett samnordiskt projekt inom vilket man skulle utarbeta en gemensam klassifikation och terminologi för entreprenadmaskiner. Rapporten skall vara till hjälp för den som utfärdar t ex föreskrifter, bestämmelser och regler för arbetarskydd.

Maskinerna har delats in i olika kategorier alltefter arbetsuppgift och konstruktion, t ex i anläggningsmaskiner, lantbruksmaskiner och lyftinrättningar. För varje typ av maskin anges termer på svenska, engelska, tyska, danska, finska och norska samt en svensk definition.

Rapporten innehåller separata register för varje språk och är dessutom rikligt illustrerad.

Kommunal Ordbok
Engelsk-svensk, svensk-engelsk
Kommentus,
ISBN 91-7344-891-5

Denna ordbok består av ett tvåspråkigt urval av termer som används inom den kommunala verksamheten. Innehållet omfattar bl a termer inom juridik, ekonomi, administration, organisation, politik, socialtjänst och miljöskydd. Ordboken innehåller omkring 8 000 termer med kontexter, och uppställningen följer vedertagna lexikografiska principer. Boken avslutas med ett par bilagor som tar upp tjänstetitlar och engelska namn på myndigheter och organisationer. Eftersom det tidigare inte funnits någon tvåspråkig ordbok för det dagliga arbetet inom kommunal eller offentlig förvaltning borde den därför vara välkommen, inte minst med tanke på ett ökat internationellt utbyte inom den offentliga sektorn.

Skall EU generellt ersätta EG?

Den 1 november trädde Maastrichtfördraget i kraft. En fråga som inställdes sig var om Europeiska gemenskaperna (EG) samtidigt skulle byta namn till Europeiska unionen (EU) eller om båda benämningarna skulle komma att användas parallellt. I den här artikeln, som är ett bearbetat utdrag ur en promemoria (1993-11-26) från språkutskottet inom Delegationen för översättning av EG:s regelverk, belyses namnfrågan.

EU om helheten

EU är ett övergripande, politiskt begrepp som täcker den helhet som omfattas av Maastrichtfördraget. När man talar om denna helhet är det därför lämpligt att tala om EU (EU-frågan, EU-omröstningen, EU-medlemskap). Man kan ju nu inte längre ansöka om att bli medlem i gemenskaperna; medlemskap kan endast sökas i unionen.

EU om pelare 2 och 3

Av de tre pelare som unionen vilar på är det pelare 2, Gemensam utrikes- och säkerhetspolitik (GUSP), och pelare 3, rättsligt och inrikes-

politiskt samarbete, som bildar de nya områdena i unionen. När man talar om dessa är det därför också EU som är den lämpliga beteckningen.

EG om pelare 1

Pelare 1 omfattar det traditionella ekonomiska samarbetet (EEG, EKSG, Euratom). EG är också fortsättningsvis en lämplig beteckning för detta. De tre gemenskaperna är till skillnad från EU egna rättssubjekt. Detta är en viktig skillnad. Vidare är det endast gemenskaperna som har normgivningsmakt. Regelverket bör således också i fortsättningen betecknas som EG:s regelverk och rättsakterna som EG-rättsakter.

EU och EG behövs båda

Både EG och EU bör således i formella sammanhang användas också i fortsättningen beroende på sammanhanget (medlemskap i EU, men EG:s jordbrukspolitik). I mindre formella sammanhang torde en av beteckningarna tränga ut den andra. Det ter sig mest sannolikt att EU får övervikt.

Gemenskaperna eller gemenskapen?

EG har många gånger skrivits ut som Europeiska gemenskapen i stället för det "korrekta" Europeiska gemenskaperna. Språkbruket torde bero på att man använt Europeiska gemenskapen som en kortform för Europeiska ekonomiska gemenskapen (EEG) och att man låtit den viktigaste gemenskapen också innefatta de mer perifera gemenskaperna Europeiska kol- och stålgemenskapen (EKSG, tidigare känt under den franska förkortningen CECA) och Europeiska atomgemenskapen (Euratom).

EEG, Europeiska ekonomiska gemenskapen, har nu dessutom bytt namn till Europeiska gemenskapen, rimligen förkortat EG. Vi får således sammanfall mellan förkortningen för de tre gemenskaperna och den centrala gemenskapen enligt Romfördraget. Detta leder med säkerhet till att man endast i mycket formella sammanhang kommer att använda pluralformen "gemenskaperna" och att språkbruket med singularformen kommer att få ännu större spridning än tidigare.

EG-konferens i Köpenhamn

I november hölls en tredagars konferens om flerspråkighet inom EG. Konferensen arrangerades av EG-kommissionens lokalkontor i Köpenhamn. Mitt i staden, i det vackra gamla Eigttveds Pakhus från 1750, som från början tillhörde Asiatiska kompaniet men nu består av konferens- och möteslokaler åt danska regeringen, samlades närmare 300 språkmänniskor från hela Norden.

Konferensen öppnades av utbildningsminister Ole Vig Jensen. Drottningen av Danmark, som enligt det ursprungliga programmet skulle ha invigt det hela, var just den veckan på varendas förstasida i danska pressen, sörjande sin bortsprungna hund – kanske var det anledningen till att hon aldrig kom.

Den första dagen behandlades "de små språken" inom EG, hur de hävdar sig och hur det kommer att bli i framtiden om EG får fler medlemmar. (Numera bör man skriva EU för

det europeiska samarbetet i vid mening, men under konferensen talades enbart om EG på svenska, EF på danska och norska etcetera.)

Chef för 1 200 översättare

Bland talarna fanns generaldirektören för EG-kommissionens översättningsservice, Eduard Brackeniens, som är chef över cirka 1 200 översättare på världens största översättningscenter. Han påpekade hur viktig principen om alla nationalspråks lika värde är inom EG. Varje medborgare skall ha rätt att kommunicera på sitt modersmål. För att klara av den ökande mängden översättningar satsas alltmer på maskinöversättning och annan datorisering, berättade han. Maskinöversättning används till sådant översättningsarbete där snabbheten är viktigare än kvaliteten. Brackeniens hoppas att alla översättare om två år kommer att ha tillgång till detta hjälpmedel samt elektronisk post och databaser.

Charles Barrière, chef för Lingua-programmet som ska främja språkutbildning inom EG och särskilt i de mindre spridda språken, betonade också vikten av att alla skall få behålla sitt modersmål. "En människa

utan språk är en människa utan tanke, en människa med försvagat språk är en människa som riskerar att förlora sin kultur", sade han.

Sture Allén orolig

Sture Allén tyckte ändå att det fanns anledning att påpeka att vi svenskar måste stå på oss ordentligt så att svenskan verkligen blir ett officiellt EG-språk. Att politikerna är så tysta i den här frågan tycker han är lite oroväckande. EG-debatten präglas av "snussyndromet": vi diskuterar de små hjärtefrågorna men struntar i de viktiga övergripande frågorna, och språkfrågan bedömer Sture Allén vara en av de allra viktigaste. Skulle svenskan inte bli officiellt språk tappar han helt tron på Europeiska unionen, sade han i en paus.

Konferensens andra dag var mer praktiskt inriktad. Föredragen handlade om språktekniska hjälpmedel; maskinöversättning, elektroniska ordböcker och taligenkänning var ämnen som avhandlades. Här uppmärksammade vi TNC-are särskilt vår styrelseledamot Gary Jaekel, från Ericsson Language Services, som berättade om Ericssons språktekniska hjälpmedel. Ericsson har en databas,

Term, som är tillgänglig för alla anställda över hela världen. På Ericsson har man också börjat använda maskinöversättning.

Än så länge maskinöversätts dokument bara mellan engelska och spanska, men man håller på att utveckla systemet för flera språk. Gary Jaekel gick igenom vilka krav som bör ställas på program för maskinöversättning, men var också av åsikten att det ibland kan vara bättre att en maskin gör en snabb översättning på bekostnad av kvaliteten om alternativet är att det inte blir någon översättning alls. Han sammanfattade det på följande vis: "Better (trans)late than never".

Stapplade till kaffet

Många användare av språktekniska hjälpmedel höll föredrag under dagen – alltför många får man kanske

tillägga. Att lyssna på över tjugo talare mellan klockan 9 och 18.30 och med bara två kafferaster är mer än vad den mest intresserade åhörare orkar med. Särskilt för alla dem som lyssnade på simultantolkningen i hörlurar blev det mycket påfrestande. Det var många med utmattade blickar som stapplade ut till eftermiddagskaffet, som var så sent som klockan 16.30. Till de mest grundläggande kunskaperna om konferenser hör väl ändå att man behöver bensträckarpausar.

Sista dagen anordnades ett antal workshopar, bland annat om Lingua-programmet, terminologisamarbete i EG och Norden och kvalitetssäkring av fackspråksöversättningar.

Under terminologiworkshopen talade Heribert Picht, Handelshögskolan i Köpenhamn, om terminologisamarbetet i EG och Norden

sett i ett internationellt perspektiv. I ett annat föredrag beskrev Anna-Lena Bucher, TNC, vilka kvalitetskrav man kan ha på terminologi i översättningssammanhang, om hur terminologer kan bistå översättare genom att utarbeta ändamålsenliga hjälpmedel, till exempel ordlistor. Tre personer med olika erfarenheter av terminologiarbete skisserade sedan var för sig hur relationerna mellan terminologer och fackspråksöversättare skulle kunna se ut i framtiden: Håvard Hjulstad från RTT i Norge, David Canter från UD i Sverige och Alex Andersen från EG-Kommissionens terminologitjänst. Bente Kristensen, Handelshögskolan i Köpenhamn, visade på hur terminologisk utbildning kunde fungera som ett "sambandsled" mellan terminologen och facköversättaren.

Lena Nordlund

Nordterm '93 i Köpenhamn

Efter EG-konferensen anordnade Nordterm (samarbetsorganet för de nordiska terminologiorganen) ett symposium: Nordterm '93, med TNC som värd.

Symposium med paneldebatt

Under Nordterm '93 presenterades vad man i de olika nordiska länderna hade haft för terminologiska aktiviteter, både inom och utom Nordterms ram, sedan förra symposiet. Därefter lämnades ordet till en panel bestående av Seija Suonuuti från finska Nokia, Alex Andersen från EG-kommissionens terminologikontroll i Bryssel, Anders Bock från Översättningstjänsten vid EG-kommissionen i Köpenhamn, Nina Zandjani från Norges Byggstandardiseringsråd, Carol Eckmann från Översättningskontoret vid norska utrikesdepartementet, Helge Niska från Tolks- och översättarinstitutet vid Stockholms universitet. Paneldeltagarna framförde sina förväntningar och önskemål på vad Nordtermorganen bör ägna sig åt i framtiden, till exempel terminologiutbildning inom alla utbildningar och i synnerhet för översättare, översättnings-

orienterade terminologiprodukter, kunskapsutbyte mellan industrin och terminologiorganen, samarbete mellan terminologer och fackspråksöversättare, fler översättare anställda inom de nordiska standardiseringsorganen, stora termbankar, handbok i terminologi, bibliografi över terminologiska produkter.

Ett annat ämne under symposiet var givetvis EGs påverkan på terminologin och terminologiarbetet i Norden. Deltagarna poängterade att det samarbete som vi har etablerat inom Nordterm måste framhållas i ett EG som kan komma att bestå av flera av de nordiska länderna.

I och med detta symposium är TNCs ansvar för Nordterms sekretariat avslutat. Anna-Lena Bucher, som varit ordförande i styrgruppen sedan Esbo-symposiet, lämnade över ordförandeskapet och ansvaret för sekretariatet till Sigrún Helgadóttir och Island.

Styrgrupps- och arbetsgruppsmöten

I samband med Nordterm '93 hölls också möten inom Nordterms styrgrupps arbetsgrupper. Styrgruppen beslutade efter förslag från arbetsgruppen AG 1 Utbildning att upprätta en ny arbetsgrupp, AG 3, med uppgift att harmonisera nordiska termer

för nya begrepp. Ett annat förslag från AG 1 var att upprätta en projektgrupp "Terminologisk bibliografi", vilket styrgruppen också ställde sig bakom.

AG 1 Utbildning, vars fullständiga namn är "Terminologiforskning och -utbildning, samt knowledge engineering", beslutade under sitt möte att arrangera ett antal olika kurser och symposier under de kommande åren. Under slutet av 1994 skall en terminologikurs för främst CEN- och CENELEC-standardiserare anordnas. Ett symposium "Terminologi, EDB og vidensteknik" planeras att hållas i Danmark under början av 1995. Likaså förläggs en nordisk forskarkurs i terminologi i Bergen 1995, och samma år skall också nästa Nordtermsymposium hållas på Island. Året är alltså värt att lägga på minnet om man är intresserad av dessa typer av aktiviteter.

AG 4 är den grupp inom Nordterm som svarar för medverkan i ISO/TC37 – terminologiarbeten inom den internationella standardiseringen. Även i fortsättningen önskar Nordterms representanter vara aktiva i arbetet där. Flera ISO/TC37-standarder håller på att bli färdiga och har arbetats fram med hjälp av aktiva insatser från Nordtermorganen.

Åsa Holmér

Teknikens språk

av Einar Selander

När man företräder en organisation som Tekniska nomenklaturcentralen, TNC, har man en svårutrotlig benägenhet att söka terminologiskt avgränsa uppgiften, i detta fall ämnet för dagens tema som lyder Fackspråkens uppgift och tillstånd; man vill med andra ord gärna söka prestera en definition av fackspråk. Om man utgår ifrån att efterleden -språk är odiskutabelt känt till sin innebörd i dessa sammanhang så återstår således förleden fack-. Vad är fack och när blir det man kallar språk fackspråk. I debatten hörs ofta – och jag har själv bidragit till att detta hörs – en liksom självklar skillnad mellan allmänspråk och fackspråk. Den fråga man då kan ställa är om detta ordpar innebär en motsatsställning, om de båda orden är konträrt eller kontradiktoriskt motsatta eller om sambandet ligger längs en annan linje. Att ett fackspråk har som utmärkande drag facktermer och fackuttryck tycks vara en allmänt accepterad uppfattning. Innebär å andra sidan det förhållandet att någon använder eller behärskar fackuttryck i en någorlunda vid omfattning också att han talar eller skriver fackspråk? Var går då gränsen mellan ett mera som allmänspråk uppfattat system och de uttrycksformer som karakteriserar ett fackspråk? Fackspråkets nyttjare sägs vara specialister eller med ett numera fult ord experter, men experter på vad. I en nyutgiven roman förekommer skildringar från den moderna fångvården, skildringar som enligt recensenten innehåller många fackuttryck präglade för och begripliga endast inom en bestämt avgränsad krets under en viss, förhoppningsvis kort period i de berördas liv. Det kan möjligen sägas vara riktigt att här föreligger exempel på fackspråk, om man nämligen som kriterium på fackspråk hävdar att det skall ha en relativt hög grad av obegriplighet för omvärlden.

Allmänspråket är, kan man från viss utgångspunkt hävda, den urgrund varpå alla tillbyggnader som fackspråk, yrkesspråk, slangspråk

osv. vilar. Är allmänspråket då ett ständigt till hands stående reservkapital, varur specialområden hämtar medel för att tillfredsställa sina egenartade uttrycksbehov? När går i så fall allmänspråket över i fackspråk och är ett fackspråk möjligt utan att allmänspråket ställer resurser till förfogande? Nu är det ju så att den som utövar ett fackspråk inte gör det hundra procentigt av sin tid; inte ens avgränsad internativtelse och specialuppgifter av långtidskaraktär inringar den språkliga situationen så totalt att andra former för kommunikation utesluts. Under en del – i allmänhet under en betydande del – av sin dag använder fackmannen sitt språk till att umgås med icke-fackmän eller med andra fackmän än sådana som tillhör hans egen krets. Man kan naturligtvis ta fram tidsperspektivet i en människas språkliga utveckling och därvid med ganska betryggande säkerhet säga, att under en viss begynnelseperiod är vi alla lekmän. Vi föds till lekmän. Någon gång i utvecklingen upphör vi sedan, nästan alla, att vara lekmän; somliga av oss lotsas in till yrken där efter hand allt mer specialisering krävs. Då infinner sig också behovet av specialuttryck, det som man kallar facktermer.

När man nu ser på det fackspråk som kallas teknikens språk, känner man igen utvecklingsmönstret. Någon blir i sin ungdom "tekniskt intresserad", sätter sig in i tekniska ting och inhämtar kunskap om dessa genom äldre kamrater, genom litteratur, radio och teve. Till att börja med omfattar aptiten kanske allt med tekniskt anknytning, sedan uppstår i allmänhet en favorisering av ett eller ett par specialområden, t.ex. elektronik, motorteknik, kemisk experimentteknik. Med det specialiserade kunnandet följer de specialiserade uttrycken. Den slutsats man kan dra härav är att det som man kallar teknikens språk i själva verket är många språk och inte ett enhetligt fackspråk. Skillnaderna mellan dessa många språk sinsemellan är väsentligen den

begreppsmässiga börda man har inhämtat vid kunskapsinläringen och som inte har andra språkligt adekvata uttryck än facktermerna. De facktermer en metallurg använder förstås inte omedelbart av t.ex. en arkitekt och vice versa, men det är ett oeftersäkrat krav att metallurgerna inbördes använder ett termbestand som är enhetligt, entydigt och sammanhängande. En term blir inte en fackterm därför att den används av en fackman isolerat. Man har krav att ställa på en fackterm om den skall göra skäl för namnet, den skall ha en utformning och en spridning förutom vilken begripligheten blir reducerad till en låg nivå. Man kan nog säga att när massiva angrepp riktas mot teknikens språk eller teknikernas språk är det ofta just mot förekomsten av tillfälligt uppdykande och sporadiskt använda specialglosor, tillyxade av enskilda specialister eller tillkomna under flitigt umgänge i den för dylik språkutveckling gynnsamma atmosfären i ett laboratorium, i en forskarsal eller runt konstruktörens ritbord. I själva verket är det här inte fråga om facktermer och då inte heller – frestas man säga – om fackspråk. Facktermen skall ha en status som garanterar dess gränsoverskridande förmåga, en förmåga att passera gränslinjer mellan fackmän inbördes, mellan olika fack och mellan fack och icke-fack. I slutledet ligger önskan att också kunna passera gränsen mellan nationella språk, att göra fackspråket internationellt eller kanske hellre transnationellt.

Man tänker sig således i första hand en definition av teknikens språk som en avgränsning mot icke-teknikens språk. Man kan möjligen också tänka sig att man vill avgränsa teknikens språk mot teknikens icke-språk, och det är ju ett inte ointressant område, om man därmed avser det tillskott av uttrycksmedel som har annan gestaltning än de med alfabetets hjälp ordnade orden. Här är det visserligen i första hand teknikens grund- och gränsvetenskaper som är kan man säga tongivande och mönsterbildande. Matematik, kemi, fysik karakteriseras i kommunikationsprocessen av en uppsjö av tecken andra än alfabetiska, symboler och indexbeteckningar, formler, ekvationer m.m. Tekniken har emellertid inte blivit lott-

lös vid denna tillväxt av specifika uttrycksmedel. Man kan skönja två motivkretsar bakom denna utveckling, två tendenser som sammanfaller och stärker varandra. Dels har man ett legitimt, dvs. ett helt ofrånkomligt behov av diagram och annan grafisk framställning, flödes-scheman med fast markerad betydelse tillagd trianglar, parallelepipeder och andra mera sinnrikt komponerade figurer. Det finns, kan man lätt komma underfund med, ingen möjlighet att ersätta denna typiska teckenuppsättning, ofta med internationellt förankrat betydelseinnehåll, med språkets vanliga ord och uttryck, om man vill nå avsedd information. Den andra tendensen jag vill peka på är att tidfaktorn och kommunikationsteknikens utveckling i förening bidragit till att frampressa det koncentrerade budskapet som den idealiska modellen för informationsöverföring. Tiden som aldrig räcker till, och telexapparaten som ständigt räcker till ger ömsesidig draghjälp åt varandra.

Ibland kan det vara svårt att avgöra om man använder snabba kommunikationsmedel därför att man har bråttom, eller om det tvärtom är så att man har en välfungerande kommunikationsapparat som blickar uppfordrande ur sina investeringsglänsande ögon och driver fram snabbheten. Alltnog tycks resultatet bli att det som förr kallades det skrivna ordet alltmera trängs undan till förmån för tekniska meddelanden och framför allt för statistiska sammandrag, kolumnariskt framförda talserier och kodade datorföljder, alltsammans i vad man skulle kunna kalla ett kryptiskt klarspråk, klarspråk nämligen för alla de invigda som inhämtat och själva utvecklat kunskap i detta sätt att umgås.

Allt detta som man skulle kunna kalla teknikens icke-språk eller kanske hellre språkbilaga synes man i allmänhet acceptera inte bara bland experter utan också hos allmänheten. Det uppfattas, och det med rätta, som en ofrånkomlig ingrediens i en teknisk eller naturvetenskaplig framställning, på samma sätt som en tennisbolls framfart redovisas i för den oinvigde outgrundliga talkombinationer. Diagram och liknande kan man, tycks man resonera, hoppa

över om man är oinitierad och likväl räkna med att förstå det väsentliga i uppsatsen eller rapporten. En annan sak är om man kan popularisera bort diagrammen osv. när man vänder sig till den s.k. lekmannen.

Kritiken mot teknikens språk riktar sig däremot ofta, tycker man sig kunna konstatera, mot fackspråkets särmärken, termerna, som ibland med generös nedvärdering jämfälls med fikonspråkets förvrängda ordprodukter. Varför har då termfrågorna blivit så angelägna just för tekniker och naturvetenskapsmän. Det hänger uppenbarligen samman med den vetenskapliga metoden och med teknikens arbetssätt. Det är inte möjligt att här ge en mera detaljerad översikt över olika faser i den naturvetenskapliga och tekniska terminologins framväxt. Allmänt kan man säga att 1700-talet med det encyklopediska betraktelsesättet i högsätet var en naturlig grogrund för tankar kring systematik, klassificering och nomenklatur. Visserligen kan man också i en blick bakåt snudda vid Aristoteles, känd som det vetenskapliga språkets fader. Men banbrytare i nomenklatur- och terminologifrågor var centralgestalterna i vad man har kallat den vetenskapliga revolutionen. En svensk nämner gärna Linné, den botaniska nomenklaturens skapare, och Berzelius som bland annat utformade systemet för kemiska beteckningar av grundämnen m.m. Den vetenskapliga *nomenklaturen*, namngivningen, kom att vara vägledande för den utveckling som med språkets hjälp sökte stabilisera systematiken i klassifikatoriskt och taxonomiskt grundade principer. Språket och termerna är härvid inte bara till hjälp för överföring av kommunikation mellan fackets specialister utan bidrar också till att både konsolidera och korrigera den vetenskapliga tankebyggnaden.

Lika starkt behov av ett fast utformat namnsystem efter antytt mönster har vetenskapens tillämpare, teknikerna, inte haft och har heller ingen anledning att eftersträva. Vad man däremot haft och har behov av är en *terminologi* i betydelsen av system av klart definierade termer. För teknikern är språket i första hand ett hjälpmedel för information, även om dess betydelse för begreppsmässig

analysträning inte skall underskattas. I enskildhet kan konstruktören liksom t.ex. forskaren eller uppfinnaren tänkas forma de för hans behov bästa uttrycken. Problemet med begriplighet uppkommer emellertid omedelbart när han lämnar gränsen för det egna jaget och bildar den "minsta mänskliga gruppen". Problemet utvidgas när gruppen blir större, blir till en arbetsgrupp eller ett arbetslag där det ofta utbildas laboratorieslang, yrkesjargong o.d. När uttrycksbehovet vuxit fram till att omfatta hela det speciella facket blir svårigheten akut påträngande. Facktermer i egentlig mening behöver utformas, utväljas, definieras och förklaras. Den inom facket nödvändiga spridningen säkerställer termernas existensberättigande fram till den prövning som uppstår vid nästa gränslinje, gränsen mot det s.k. allmänspråket. Här ställs krav från den större grupp som ett enhetligt språksamhälle utgör: inga störande motsättningar får växa fram om man vill bibehålla språket som ett öppet kunskapsystem. Nästa gräns är den vars passerande leder till internationell samhörighet, en samstämmning som kan vila på olika värderingar och som kan genomföras med olika hjälpmedel. Värderingarna hänger samman med den språkgemenskap som man vill främja, men också med den kultur-gemenskap man är intresserad av att upprätthålla och vidareutveckla. De hjälpmedel man har att välja mellan är begränsade. Den idealistiska tanken att överföra gemensamt tänkande och gemensamt vetande till ett gemensamt språk av universell räckvidd har ju ofta provat sin bärighet med vissa försök även i den vetenskapliga världen. Således har hjälpspråket Interlingva underkastats hållfasthetsprov bl.a. vid medicinska konferenser.

I korthet kan man emellertid gå förbi dessa strävanden och rent allmänt konstatera att förutsättningarna att vinna framgång för dem är små.

I det praktiska arbetet har man främst inriktat sig på att söka gemenskap i begreppsutformningen, att få definitioner samstämmiga på olika språk. Vissa försök har gjorts och görs att göra även termerna internationellt gångbara. En förutsättning är då att man har i egentlig mening interna-

TNCs nye föreståndare

TNC har fått en ny föreståndare. Han heter Nils Rönnholm, är 56 år och har den senaste tiden arbetat som konsult åt Landstingskontoret.

Nils Rönnholm har lång erfarenhet från såväl mekanisk som kemisk industri och har också arbetat som konsult i ADB-frågor. Några av hans tidigare arbetsplatser är Cederroths AB, AB Wilhelm Becker och Cap Gemini Logic. Han har framför allt arbetat med material- och kvalitetsstyrning och ADB. I botten har han en civilingenjörsexamen i maskinteknik från KTH som han har kompletterat med företagsekonomi vid Stockholms universitet.

– Miljön jag växte upp i gjorde mig språktintresserad och medveten om att det är viktigt att uttrycka sig korrekt, förklarar Nils Rönnholm. Min far var helklassiker och när vi barn hade lärt oss något nytt ord frågade han alltid om vi visste var det kom

ifrån. Sedan fick vi ofta en lång härledning som gick tillbaka till latinet eller grekiskan.

I sitt arbete har Nils Rönnholm hela tiden haft insikten att det är viktigt att uttrycka sig exakt. Han har bland annat arbetat mycket med instruktioner och bruksanvisningar, där detta har varit extra angeläget.

Han tycker inte att TNC är så känt som det förtjänar och hoppas kunna marknadsföra organisationen bättre. Han tror att terminologiarbete kom-

mer att bli allt viktigare i framtiden.

– Nu när vi är på väg in i kunskaps-samhället blir ju termerna arbetsredskapen. Och då hoppas jag att TNC skall kunna göra sin kundkrets mer medveten om att det kostar pengar att missförstå varandra.

När Nils Rönnholm inte arbetar spelar han gärna piano, sjunger i kör, seglar eller vistas med familjen på Gotland, där han har tillbringat i stort sett varje sommar sedan han var barn.

Lena Nordlund

▷ Teknikens språk

tionella ordelement att falla tillbaka på. För större delen av den kulturkrets där den industriella utvecklingen hunnit längst är ordelement från grekiskan och latinet därvid de mest gångbara. Kollisioner med det egna språket uppstår då lätt. Någon allmängiltig lösning av sådana konflikter mellan det nationella och det internationella kan man knappast rekommendera. Det är dock otvivelaktigt så att man inom teknik liksom inom naturvetenskap är mera benägen att som Erik Wellander har uttryckt det

”godta en allt stridare inströmning av den globala vetenskapens och teknikens terminologiska uttrycksmedel. Internationellt brukade termer inom fysik, kemi, biologi, astronomi osv. måste sålunda i vårt språk utan diskussion välkomnas. Praktiskt innebär denna inströmning av nya ord att svenskan på den moderna vetenskapens och teknikens område ingår i den västeuro-

peiska språkgemenskapen, som aktiv medlem.” (Erik Wellander: Riktig svenska. 4 omarb. uppl. Sthlm 1973, s. 88)

På det internationella planet har man på senare år ännu mer än tidigare observerat behovet av samordning i det terminologiska arbetet. På initiativ av Unesco har bildats ett internationellt samordningsorgan INFO-TERM med säte i Wien. Dess uppgift är bl.a. att kartlägga pågående terminologiprojekt, få till stånd överenskommelser om gemensamma insatser och medverka till bibliografisk dokumentation av ordlistor och term-sammansättningar i hela världen.

Den tekniska hanteringen kan underlätta, överblicka och påskynda beslutsprocessen, men den kan inte förbättra resultatet av rekommendationer och överenskommelser i termfrågor. För att få terminologisk stadga av godtagbar kvalitet fordras oavslutlig omsorg och möda både från en-

skilda ordbrukare och från de institutioner som har fått i uppdrag att arbeta med terminologi.

Fackspråk av hemlig natur, s.k. arkanspråk, präglade i äldre tid vissa yrken, vars innehavare ville monopolisera sin yrkesskicklighet bl.a. med hjälp av svårtolkade symboler. Man trodde sig därigenom kunna utesluta andra från att bruka eller missbruka mödosamt förvärvade kunskaper. Dagens situation skiljer sig på ett påtagligt sätt från förhållandena på alkemisternas tid. Det nutida tekniska språket drivs fram av ett ständigt stegrad behov av fritt kunskapsutbyte. Ansträngningen att finna goda, även språkligt rationella hjälpmedel för information och dokumentation har inom teknik och naturvetenskap varit mera envetna än inom flertalet andra ämnesområden.

(Särtryck ur "Fackspråk", Skrifter utg. av Svenska språknämnden 57, 1976)

Definitionsfrågor

deplacement

FRÅGA: Skall man mäta deplacement i kilogram eller newton?

SVAR: Deplacementet är massan av det vatten ett fartyg tränger undan, vilken är lika med fartygets massa. Vanligen anges den inte i kg utan i ton.

diagram och nomogram

FRÅGA: Vad är skillnaden mellan ett *diagram* och ett *nomogram*?

SVAR: *Diagram* är en 'illustration som med kurvor, staplar eller på liknande sätt återger data'; *nomogram* är ett 'diagram som åskådliggör sambandet mellan vanligen minst tre storheter' eller (enligt SAOB) '(på olika sätt konstruerat) diagram bestående av ett antal (på kurvor l. räta linjer avsatta) skalor o. använt för lösning av numeriska problem; äv. allmännare, om grafisk framställning av talmässiga förhållanden'.

elektroniskt dokument

FRÅGA: Finns det en bra svensk definition på *elektroniska dokument*?

SVAR: I svensk standard för biblioteksstatistik definieras det sålunda: 'dokument i maskinläsbar form', med anmärkningen att även programvaror räknas till elektroniska dokument.

koncentrerad mjölk

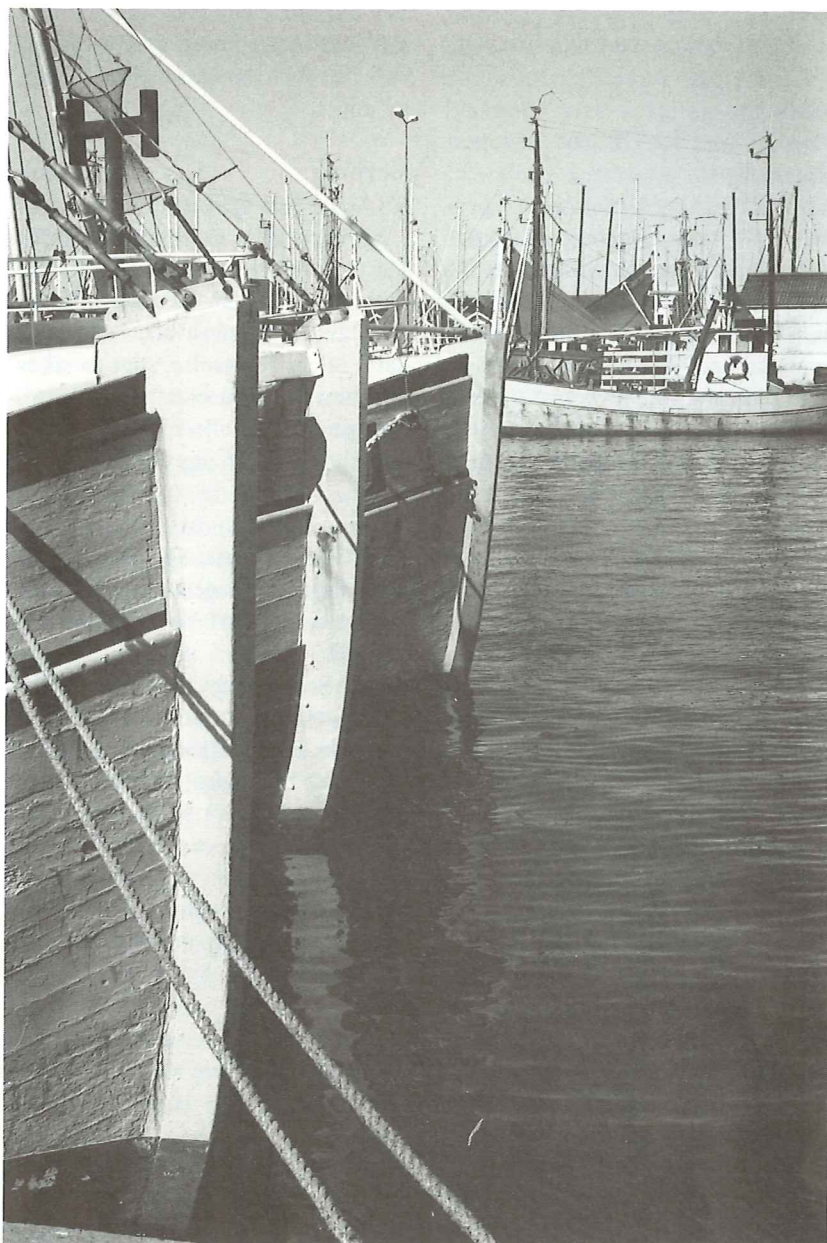
FRÅGA: I ett EG-direktiv skrivs det om *condensed milk* och *concentrated milk*. *Condensed milk* är *torrmjölk*, men finns det något som heter *koncentrerad mjölk* och vad är det i så fall?

SVAR: *Koncentrerad mjölk* är precis vad det låter som, det vill säga mjölk som har indunstats så att vatten har avgetts. Det finns en sådan produkt som säljs till bl a bagerier.

lastageplats

FRÅGA: Hur definierar man *lastageplats*?

SVAR: Enligt Sohlmans sjölexikon från 1955: 'plats för lastning där ingen hamnanläggning i egentlig mening finns, till exempel i Norr-

Deplacementet är massan av det vatten ett fartyg tränger undan

land, där fartygen ofta lasta på redd eller akterförtöjda till strand'

material

FRÅGA: Hur definieras *material*? Är is, vatten och gas *material*?

SVAR: I Ord och uttryck definieras *material* som 'ämne, varav något göres, till exempel järn, trä, papper, även vätskor och gaser'. I SAOB står en lång utredning av *material* som gör att det mesta kan inkluderas. Om man gör bröd är både vatten och mjöl utgångsmaterial. Is har använts som byggnadsmaterial till en utställningshall och en bar, någonstans i norra Sverige.

prepress

FRÅGA: Vad omfattas av området *prepress* inom grafisk teknik? Ingår allt arbete fram till plåtkopiering eller går gränsen vid heloriginal? Finns det något svenskt ord för *prepress*?

SVAR: Inom den grafiska tekniken håller man på att integrera alla arbetsmoment före tryckplåtsframställning, så det är nog rimligt att inkludera allt arbete före plåtkopiering (eller fotosättning direkt på plåt) i *prepress*. Något svenskt ord finns inte, utan man brukar använda det engelska (ofta med engelskt uttal). Eftersom både prefixet *pre* och ordet *press* redan finns i svenskan fö-

refaller det lämpligt att säga *prepress* även på svenska, med svenskt uttal.

prototyp

FRÅGA: Vad har TNC för definition på *prototyp*?

SVAR: Förslag till definition: 'produkt tillverkad i enstaka exemplar som tjänar som referensexemplar för en tillverkningsserie'. Till definitionen kan kopplas en förtydligande anmärkning: "Normalt tillverkas en enda prototyp, som utvecklas till dess den är färdig för serietillverkning. För typprovning kan flera exemplar behöva tillverkas."

relationshandling och -ritning

FRÅGA: Hur definieras *relationshandling* och *relationsritning*?

SVAR: Definitionen av *relationshandling* lyder: 'handling som anger det verkliga utförandet av en anläggning eller del därav'. Med *anläggning* avses här även byggnad eller installation. En *relationsritning* är en relationshandling som utgörs av en ritning, alltså 'ritning som visar det verkliga utförandet av en anläggning eller del därav'.

rum

FRÅGA: Hur definieras *rum*? Finns det någon minimistorlek?

SVAR: I TNC 89 definieras *rum* som 'beträdbart utrymme i byggnad, vilket är avgränsat genom golv, väggar och tak'. I en anmärkning anges att i beteckningar för lägenhetsstorlek används ordet *rum* om bostadsrum utan fast inredning eller utrustning för viss verksamhet. Några minimimått anges inte. I Boverkets nya regler anges inte heller några mått, utan det står bara att rum skall vara användbara för sitt ändamål. Exempel på mått för olika möbleringar anges i svensk standard, men dessa exempel utesluter inte andra alternativ.

sort

FRÅGA: Hur förhåller sig *sort* till *storhet* och *enhet*?

SVAR: *Sort* är en talspråklig synonym till *måttenhet*. När man räknade i grundskolan sade fröken *sort* i stället för *måttenhet*, men när man skri-

ver bör man använda facktermen *måttenhet* eller *enhet*. *Storhet* är det som mäts och uttrycks med ett tal och en *enhet*.

störning

FRÅGA: Hur definieras *störning*?

SVAR: Några exempel på påträffade definitioner är 'sådan inflytande från omgivningen som kan orsaka fel', 'avvikelse från avsett verknings-sätt' eller 'företeelse som avviker från det normala eller förväntade'. Störningen kan alltså både vara orsak till ett fel och utgöra själva felet.

tribologi

FRÅGA: I en text för gymnasiet yrkeslinjer står ordet *tribologi*. Finns det ett sådant ord? Vad betyder det i så fall?

SVAR: *Tribologi* är 'läran om friktion, nötning och smörjning'. Termen kommer från grekiska *tribos* 'gnidning' och myntades 1966. Den förekommer med små stavningsvarianter i många språk: engelska *tribology*, franska *tribologie*, tyska *Tribologie*, norska *tribologi* och så vidare. Använd gärna termen, men förklara vad den betyder.

Formfrågor

bensen

FRÅGA: Stavas *bensen* med s eller z? Enligt det lilla häftet om nomenklatur för organisk kemi som TNC har varit med att utarbeta borde det också kunna stavas med z.

SVAR: Där står att z normalt behålls i översättningar från engelska till svenska, men att bensen är ett undantag. I en mening står det att man också borde kunna stava det *benzen*, men huvudbudskapet är ändå att det skrivs *bensen*. Det är också det skrivsätt som helt dominerar och som TNC rekommenderar.

kartesisk

FRÅGA: Skall man skriva *kartesisk* med c eller k i början? I GPS-ordlistan stavas *kartesisk* med k, men ordet kommer ju av namnet Cartesius som stavas med c.

SVAR: I termer som är avledda av

egennamn behåller man ofta den ursprungliga stavningen så länge som sambandet mellan begreppet och den namngivande personen är uppenbart. När termen tappar kontakten med personnamnet behandlas den som vilket ord som helst, och då försvenskas ibland stavningen. Exempel på detta är *kartesisk* och *kopernikansk*.

mikrometer

FRÅGA: *Mikrometer* betecknas ju μm på engelska, men bara μ på svenska. I en bok som skall tryckas på svenska ser jag att det står μm genomgående och det är för sent att ändra i boken. Är det helt förkastligt?

SVAR: Nej, det är helt rätt. Den grekiska bokstaven μ är ett prefix som sätts framför olika SI-enheter. Att bara skriva μ för mikrometer är inte ett standardiserat skrivsätt.

ort

FRÅGA: Hur skriver man substantivet *ort* i plural, *orter* eller *ortar*? Frågan avser *ort* i betydelsen gruvgång. Jag arbetar inom gruvnäringen och där brukar vi använda pluralformen *ortar*.

SVAR: Enligt SAOL bör pluralformen för *ort* vara *orter* men även *ortar* finns angiven, dock som provinsial pluralform. I Holmkvists "Bergslagens gruvspråk" finns pluralformen *ortar* angiven. Det går alltså bra att använda *ortar* i dessa sammanhang.

Ordvalsfrågor

epizootologisk

FRÅGA: I ett direktiv stod det *epizootologisk* men nu är det ändrat till *epizotologisk*. Vad är riktigt?

SVAR: Det heter *epizootologisk*, vilket kommer ur *epizooti* 'farsot bland djur'. Jämför *epidemi* och *epidemiologisk*.

esterifierad eller förestrad

FRÅGA: Skall man säga att en kemisk substans är *esterifierad* eller *förestrad*?

SVAR: Säg *förestrad*.

flapp

FRÅGA: Kan man säga *flapp* på svenska för det engelska *flap* som är en grej som används för att rikta luftflödet?

SVAR: Det verkar än så länge vara slang. Använd *klaff* i stället.

granulerslagg eller granulatslagg

FRÅGA: Heter det *granulerslagg* eller *granulatslagg*?

SVAR: Om det är slagg i form av granulat bör det heta *granulatslagg*, men om det är någon annan sorts slagg som uppstår vid granulering bör det heta *granuleringslagg* eller möjligen *granulerslagg*.

hysteres

FRÅGA: Vad är det för skillnad mellan *hysteres* och *hysteresis*?

SVAR: *Hysteres* är den svenska motsvarigheten till det engelska ordet *hysteresis*. Det senare ordet förekommer ibland i svensk text på grund av inflytande från engelskan, men vi avråder från detta bruk.

kontrollampa

FRÅGA: Vad heter en liten lampa på en maskin som visar om maskinen är på och av?

SVAR: Vi föreslår *kontrollampa*.

kvävgas, vätgas och syrgas

FRÅGA: Måste man skriva *nitrogen*, *hydrogen* och *oxygen*? Vad är det för fel på *kvävgas*, *vätgas* och *syrgas*?

SVAR: Inget fel alls. Det är de vedertagna och mest spridda formerna i vanlig text. Däremot brukar man skriva de andra, mer internationellt spridda namnen på gasflaskor för att undvika missförstånd.

Här skadar det inte att påpeka att om man menar just gasen bör man skriva *kvävgas*, *vätgas* eller *syrgas*. *Kväve*, *väte* och *syre* är ju namn på grundämnen och säger inget om vilket tillstånd de befinner sig i.

medellångkedjig

FRÅGA: Kan man bilda adjektivet *medellångkedjig*? Det handlar om medellånga molekyllängder.

SVAR: Det finns exempel på liknande ordbildning. I SS-ISO 6683 förekommer ordet *långkedjig*. Ett

annat ord som är bildat på samma sätt är *rätlinjig*. Vi kan därför tillstyrka användningen av det nya ordet *medellångkedjig*.

mätteknik

FRÅGA: Är det någon skillnad på *mätningsteknik* och *mätteknik*?

SVAR: Nej, numera bör man använda det kortare, *mätteknik*.

rökhytt

FRÅGA: Är *rökhytt* en bra term för "ett rum i ett rum", det vill säga ett utrymme med eget ventilationssystem till skillnad från rökrum där ventilationen är ansluten till frånluftskanalen i byggnaden.

SVAR: Ja, enligt definitionen till *hytt* i Svensk ordbok: 'litet avskilt rum för speciellt ändamål (mest på fartyg)' skulle *rökhytt* kunna passa. Även *bur* som efterled kunde gå bra: '(överförd betydelse:) om ngt som erinrar om en (fågel-)bur' – jämför *vaktmästarbur*.

sonator

FRÅGA: *Resonator* har använts sedan gammalt i betydelsen 'återljudare'. Varför då inte använda *sonator* med innebörden 'ljudande del', egentligen 'ljudare'. I en nu aktuell konstruktion för ljudalstring används en svängande del som åstadkommer ljudet som ett vitalt organ. Vi har börjat kalla denna del *sonator* och vi tycker att det språkligt fungerar bra. Vad säger TNC?

SVAR: Det finns ingen etablerad term för 'ljudalstrande komponent'. *Sonator* bör kunna fylla det tomrummet. Tidigare har man fått använda ord som *membran* (vilket ibland är tekniskt felaktigt) eller *aktuator* (vilket har den allmänna betydelsen 'igångsättare'). Eftersom *sonator* ansluter till den redan etablerade termen *resonator* finns goda förutsättningar att termen sprids.

stor ström

FRÅGA: Vilket uttryck bör man använda: *stor ström* eller *hög ström*?

SVAR: Det finns ingen uttalad rekommendation beträffande adjektiv för elektrisk strömstyrka. Man bör dock undvika *stark ström* och *svag*

ström när man avser enbart den storhet som mäts i ampere, eftersom dessa uttryck avser farlighet och innefattar även spänning och frekvens. Det finns belägg för både *stor ström* och *hög ström* bland annat i svensk standard. Vi tycker att *stor* och *liten* låter naturligare och rekommenderar därför dessa. Det innebär dock inte att *hög* och *låg* skulle vara felaktiga uttryck. Huvudsaken är att man är konsekvent.

torpargrund

FRÅGA: Heter det *torpargrund* eller *torpagrund*?

SVAR: Vi har bara belägg för *torpargrund*. Den andra varianten är troligen dialektal.

transversal eller transversell

FRÅGA: Heter det *transversal last* eller *transversell last*? Skall det skrivas ihop eller inte?

SVAR: Man bör skriva *transversal last* som två ord när det är riktningen som betonas. Skriv hellre *transversal* än *transversell*. När det är lastens storlek som är väsentlig brukar man skriva *transversallast* i ett ord. På samma sätt gör man med *horisontal last/horisontallast* och *vertikal last/vertikallast*.

Översättningsfrågor**active site**

FRÅGA: Vad heter *active site* på svenska? Det handlar om enzymer.

SVAR: Inom biokemin finns tyvärr inte många vedertagna svenska termer och oftast använder man det engelska uttrycket även på svenska, åtminstone i talspråket. Men vi har hört både *aktivt centrum*, *aktiv ficka* och *aktivt ställe* nämnas om det ställe på ett enzym där själva reaktionen katalyseras. *Aktivt centrum* står i Libers Lexikon i kemi och stämmer dessutom bra med vad det heter på tyska och holländska. Det är vad vi rekommenderar.

dedicated network

FRÅGA: Vad heter *dedicated network* på svenska?

The Creation (detalj av Michelangelos målning)

SVAR: Vi rekommenderar *tilldelat nät*.

create och creation

FRÅGA: Hur bör man översätta de engelska datatermerna *create* och *creation*?

SVAR: *Create* brukar översättas med *skapa* och *creation* kan lämpligen bli *skapelse* på svenska.

ecotropic virus

FRÅGA: Vad heter *ecotropic virus* på svenska? Det är ett artspecifikt virus som alltså angriper enbart en viss art.

SVAR: *Ecotropic* eller *ekotropisk* har vi inte hittat någonstans i våra samlingar. *Artspecifikt virus* låter bra tycker vi, det leder omedelbart tankarna rätt.

firmware

FRÅGA: Ett avtal skall översättas och där står: "software – being all firmware and computer programs". Vad betyder *firmware*?

SVAR: Den svenska termen är *fast programvara* och avser program som

är ständigt lagrade på ett minneschips, till exempel ROM. Som användare kan man alltså inte ändra eller ta bort dessa program.

free-at-frontier

FRÅGA: Hur översätts *free-at-frontier price*?

SVAR: *Pris fritt gränsen*.

grafräknare

FRÅGA: En ny typ av programmerbar miniräknare har ett stort presentationsfönster där den kan presentera antingen flera rader text eller kurvor eller stapeldiagram. På engelska kallas den *graphics calculator* eller *graphing calculator*. Kan man kalla den *grafräknare* på svenska?

SVAR: Den bör kallas *räknare med grafisk presentation*. Eftersom termen är otymplig behövs en kortform och då passar *grafräknare* bra.

international fanfold

FRÅGA: Vad heter pappersformatet *international fanfold* på svenska (8,25x12 tum)?

SVAR: Man brukar säga *12-tums*

kedjebankett i motsats till *A4-kedjebankett*.

Just-In-Time och lean production

FRÅGA: Vad heter *Just-In-Time* och *lean production* på svenska?

SVAR: *Just-In-Time* har blivit etablerat även på svenska. Både *just-in-time* och *JIT* används. För *lean production* har vi inte hittat någon vedertagen översättning, men vi föreslår *resurssnål produktion*.

keyboarding

FRÅGA: Jag är stenograf i Riksdagen och medlem av en internationell organisation – Intersteno. Nu har man hittat på att den skall ha en under rubrik – Internationella federationen för maskinskrivning och stenografi, men sedan vill man också ha in ett ord för ordbehandling (textbehandling, eller rättare sagt tangentbordsarbete). På engelska föreslog någon *keyboarding* för detta. Finns det några belägg för det?

SVAR: I Termium står *keyboarding* (förkortat *keying*) som 'inputting information by manipulating a key-

board. Somewhat synonymous with typing, except keyboarding does not necessarily produce immediately printed output.' Det fanns även belägg i Macmillan's Dictionary of Information Technology. Det borde kunna passa bra i den engelska underrubriken, men då innefatta även maskinskrivning.

market maker

FRÅGA: Finns det något svenskt ord för *market maker*?

SVAR: Statsrådsberedningens språkexperter har i ett remissförfarande på bl a Finansdepartementet och Riksbanken kommit fram till ordet *marknadsgarant*, vilket till exempel tidningen Veckans Affärer redan använder.

menu bar

FRÅGA: Hur skall man översätta datortermen *menu bar*?

SVAR: *Menu bar* är raden högst upp i till exempel Windows. Enligt handboken till WordPerfect kallas den *menyrad*.

milk serum drink

FRÅGA: Vad heter *milk serum drink* på svenska?

SVAR: Man kan kalla det för *vasslebaserad dryck*. Det är drycker där det ingår vassle eller drycker som består av filtererad vassle, där bara vissa av vasslens beståndsdelar ingår. Exempel på *vasslebaserad dryck* är Arlas Naturens under.

option

FRÅGA: I en dataordbok översätts *option* med *alternativ*. Det är inte bra. Får man säga *tillval*?

SVAR: Ja. I Esseltes "Dictionary of computing/information technology" översätts det med *valmöjlighet*, *menyval* och *optional* översätts med *tillvals-*. I SS 01 16 01 "Dataordboken" översätts det med *val*.

remanufacture

FRÅGA: När Rank Xerox skrotar maskiner tas de ingående komponenterna till vara och används i nya maskiner. På engelska kallas en sådan maskin *remanufactured*. Kan man

säga *återtillverkad* på svenska?

SVAR: Vi har inga belägg för en existerande term motsvarighet till *remanufacture*. *Återtillverka* är ett bra förslag, eftersom termen ansluter både till den engelska termen och till de etablerade svenska termerna *återvinna* och *återanvända*.

risk management

FRÅGA: Vad heter *risk management* på svenska?

SVAR: *Risk management* handlar om att bedöma och analysera eventuella risker och att åtgärda redan uppkomna skador inom ett företag. Vi föreslår att man kallar det *riskhantering* på svenska.

soft calendering

FRÅGA: Det har kommit en ny metod för glättning av tidningspapper där en av valsarna i kalandern har en mjuk yta. På engelska kallas metoden *soft calendering*. Kan man säga *mjukglättning* på svenska?

SVAR: En direkt översättning från engelska skulle ge *mjukkalandring*. Av definitionerna i TNC 92 att döma är även *mjukglättning* en lämplig term.

source

FRÅGA: I ett EG-direktiv om mineralvatten har man översatt engelska *source* ibland med *anläggning* och ibland med *vattentäkt*. Är inte *källa* bättre?

SVAR: Jo, i synnerhet när det handlar om mineralvatten.

stadsarkitektkontor m m

FRÅGA: Hur översätts följande termer till engelska: 1. *stadsarkitektkontor*; 2. *planavdelningen*; 3. *planchef*?

SVAR: Vi föreslår dessa översättningar: 1. *municipal architect's office*; 2. *planning department*; 3. *head of planning department*.

teleworking

FRÅGA: Finns det en vedertagen svensk term för *teleworking*, det vill säga det att man sitter hemma och arbetar vid en persondator och är an-

sluten till sin huvudarbetsplats via telenätet?

SVAR: Ja, *distansarbete*.

verifier

FRÅGA: Jag läser en engelsk text om miljörevision och där står bland annat "verified by a verifier". Har TNC någon översättning av *verifier*?

SVAR: Vi har fått en fråga förr om *verifier*. Då konstaterade vi att *verifier* inte fanns med i EG-materialet. Den förre frågaren sade att *verifiers* kan komma att bli en stor yrkesgrupp om cirka 3 000 personer, och det är väl därför lämpligt att välja en svensk benämning. *Kontrollant* och *kontrollör* ligger nära till hands men är upptagna och ofta använda till exempel i yrkesbenämningarna *biljettkontrollör*, *postkontrollör* och *byggkontrollant*. *Verifierare* används om programvaror. *Verifier* finns med både i Canadas och EGs termbanker och på de flesta språk heter det något som liknar *verificateur*. På svenska borde därför *verifikatör* kunna fungera.

v/v, w/w och w/v

FRÅGA: I EGs livsmedelsdirektiv står det % (w/w) och % (v/v) och ibland (w/v). Hur skriver man sådant på svenska?

SVAR: Det finns inget vedertaget sätt att förkorta massprocent eller volymprocent på svenska. Vi rekommenderar att man skriver ut dem där det går, det vill säga *mass-* eller *viktprocent* och *volymprocent* (möjligen *mass-%*). När det handlar om w/v bör man skriva *massa/volym* inom parentes.

SIS rekommenderar att man säger *masshalt* och *volymhalt*, alltså "volymhalt 15 procent" i stället för "15 volymprocent".

under- och överindex

FRÅGA: Jag översätter en manual till en dataskrivare. Är *underindex* respektive *överindex* lämpliga svenska termer för det som den amerikanska leverantören kallar *subscript* respektive *superscript*?

SVAR: Enligt SS 03 61 07 heter det i nämnd ordning *index* respektive

Termfrågor i urval

exponent.

kretslopp

FRÅGA: Vad heter *kretslopp* på engelska? Det handlar om att översätta rubriken "Etanol i kretsloppet".

SVAR: *Kretslopp* heter helt enkelt *cycle*. Man kan förtydliga genom att tala om vad kretsloppet avser, till exempel *ecological cycle*.

text font och display font

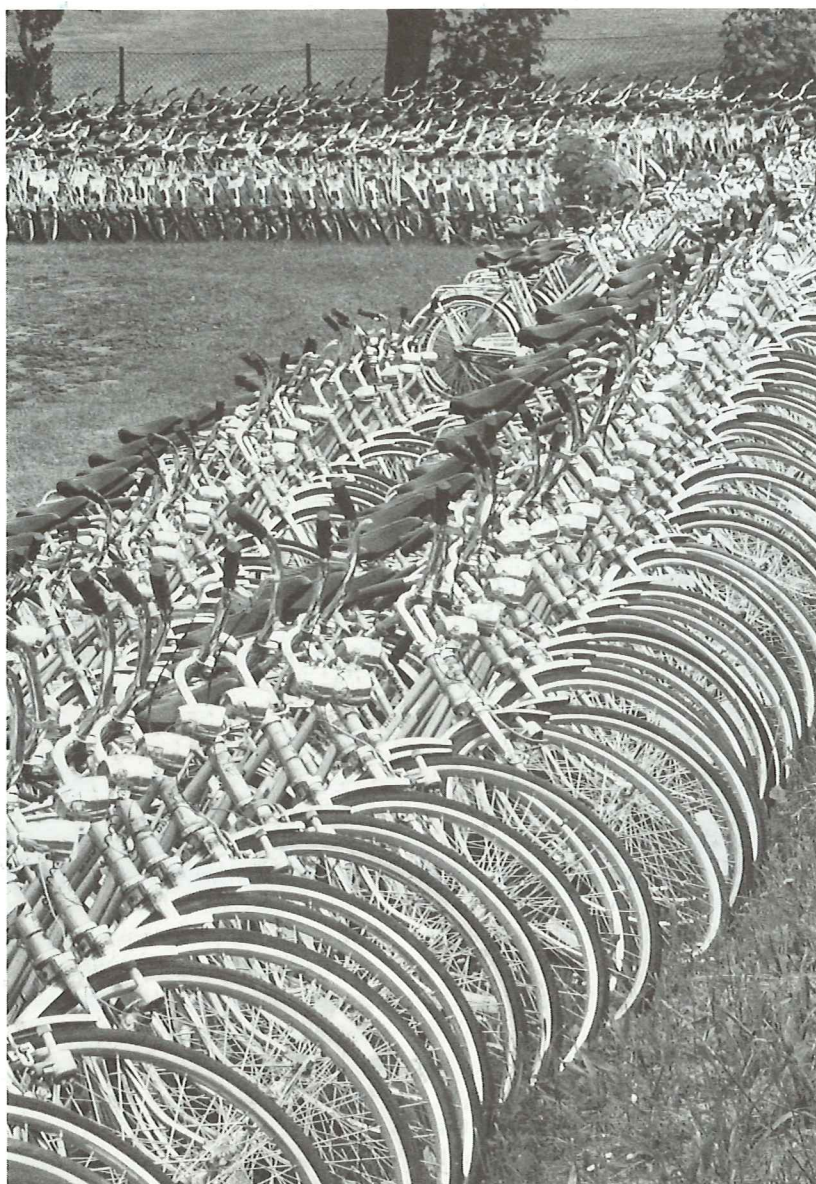
FRÅGA: Finns det några svenska motsvarigheter till de engelska termerna *text font* och *display font*? Den första avser typsnitt som är avsedda för större textmängder och den andra avser typsnitt med mer fantasifull utformning. Termerna skall användas i menyer på bildskärm.

SVAR: På blysnittstiden talade man om *brödstitlar* för sättning av stora textmängder och *accidensstitlar* för rubriker och andra korta texter i större grad. Men de termerna är knappast gångbara i dagens ordbehandlingsvärld, och slutledet *-stil* är inte så lyckat. Man skulle kunna tänka sig termer i stil med *typsnitt* för *brödtext*, men de är för långa för bildskärmsmenyer. Vi föreslår därför att man använder de korta termerna *texttypsnitt* respektive *rubriktypsnitt*.

övertryck

FRÅGA: Vad heter *övertryck* på engelska?

SVAR: *Gauge pressure* eller *effective pressure*.

Ecological cycles?

Tekniska nomenklaturcentralen
Swedish Centre for Technical Terminology
Centre suédois de terminologie technique
Schwedische Zentralstelle für technische Terminologie

Västra vägen 9 C
171 46 SOLNA
Telefon: 08-735 85 25
Telefax: 08-27 32 86